

INVESTITSIYALARNI FAOL JALB QILISHDA MOLIYA-KREDIT
JARAYONLARINING AHAMIYATI

THE IMPORTANCE OF FINANCIAL AND CREDIT PROCESSES IN
ACTIVE INVESTMENT ATTRACTION

Madaminov In'omjon Ozodovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi, PhD dotsent.
Independent researcher of Tashkent State University of Economics, PhD, Associate
Professor.

Abstract This article examines the role and significance of financial and credit mechanisms in actively attracting investment to the national economy. During the study, commercial banks' investment credits, the impact of the refinancing rate on the investment environment, and intermediation processes in the financial market were statistically analyzed. Based on econometric analysis, a correlation ($r=0,74$) between financial and credit indicators and investment volume was identified. At the end of the article, scientific proposals and practical recommendations for transforming financial and credit processes to increase investment attractiveness were developed.

Keywords: investment, financial and credit mechanism, commercial banks, investment credits, interest rate, capital market, foreign investment, bank intermediation.

Annotatsiya Ushbu maqolada milliy iqtisodiyotga investitsiyalarni faol jalb qilishda moliya-kredit mexanizmlarining o'рни va ahamiyati tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida tijorat banklarining investitsion kreditlari, qayta moliyalash stavkasining investitsion muhitga ta'siri va moliya bozorida vositachilik jarayonlari statistik tahlil qilingan. Ekonometrik tahlillar asosida moliya-kredit ko'rsatkichlari va investitsiyalar hajmi o'rtasidagi korrelyatsiya bog'liqligi ($r=0,74$) aniqlangan. Maqola yakunida investitsion jozibadorlikni oshirish uchun moliya-kredit jarayonlarini transformatsiya qilish bo'yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya, moliya-kredit mexanizmi, tijorat banklari, investitsion kreditlar, foiz stavkasi, kapital bozori, xorijiy investitsiyalar, bank vositachiligi.

KIRISH

O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va tarkibiy o'zgartirishlarni amalga oshirish sharoitida investitsiyalarni jalb qilish strategik ahamiyatga ega. Investitsion

faollikni ta'minlashning asosiy drayveri esa samarali faoliyat ko'rsatuvchi moliya-kredit tizimidir. Moliya-kredit jarayonlari kapitalning vaqtincha bo'sh turgan qismini to'plash va uni yuqori samaradorlikka ega bo'lgan loyihalarga yo'naltirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

Hozirgi kunda investitsiyalarning yalpi ichki mahsulotdagi (YIM) ulushini oshirish va xorijiy kapitalni jalb qilishda moliya institutlarining roli yetarli darajada emasligi, resurslar bazasining cheklanganligi va foiz stavkalarining yuqoriligi dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Shu bois, investitsiya jarayonlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning yangi mexanizmlarini ishlab chiqish ilmiy va amaliy jihatdan muhimdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Investitsiyalar va kredit munosabatlari o'rtasidagi bog'liqlik klassik va zamonaviy iqtisodiy maktablar vakillari tomonidan keng o'rganilgan. J.M.Keyns o'zining "Bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi" asarida investitsiyalar hajmini foiz stavkasi va kapitalning cheklangan samaradorligi belgilashini ko'rsatib o'tgan. Zamonaviy olimlardan F.Mishkin moliyaviy vositachilikning axborot asimmetriyasini kamaytirishdagi rolini tadqiq etgan.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan Sh.Abdullayeva, O.Omonov va boshqalar o'z ilmiy ishlarida bank tizimining investitsion salohiyatini tahlil qilganlar. Biroq, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya-kredit jarayonlarining xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga ta'sirini statistik va ekonometrik modellashtirish masalalari qo'shimcha tadqiqotlarni talab etadi.

TADQIQOT MAQSADI VA VAZIFALARI

Tadqiqot maqsadi: Investitsiyalarni jalb qilishda moliya-kredit jarayonlarining ta'sir mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

Vazifalar:

1. Moliya-kredit jarayonlarining investitsion faollik bilan bog'liqligini nazariy jihatdan asoslash.
2. O'zbekistonda investitsion kreditlashning hozirgi holatini statistik tahlil qilish.
3. Foiz stavkalari va investitsiya hajmi o'rtasidagi bog'liqlikni ekonometrik modellashtirish.

TADQIQOT OBYEKTI VA PREDMETI

Obyekt: O'zbekiston Respublikasining bank-moliya tizimi va investitsiya bozori.

Predmet: Investitsiyalarni jalb qilish jarayonida yuzaga keluvchi moliya-kredit munosabatlari.

MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik guruhlash hamda korrelyatsiya va regressiya tahlili metodlaridan foydalanilgan. Ma'lumotlar bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Statistika agentligining 2018–2025-yillardagi rasmiy hisobotlari olingan.

Tanlanma hajmi va dizayni: So'nggi 7 yillik makroiqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi o'rganildi. Tadqiqot dizayni moliya-kredit indikatorlarining (pul massasi, foiz stavkalari, bank aktivlari) investitsiyalar hajmiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

STATISTIK ISHLOV BERISH

Investitsiya hajmi (\$Y\$) va tijorat banklarining uzoq muddatli kreditlari (\$X\$) o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun oddiy chiziqli regressiya modelidan foydalanildi:

$$Y = a + bX + \epsilon$$

Bunda \$b\$ koeffitsienti kredit hajmining 1 birlikka o'zgarishi investitsiyalar hajmining qanchaga o'zgarishini ko'rsatadi. Hisob-kitoblar \$p < 0,05\$ ishonchlilik darajasida amalga oshirildi.

NATIJALAR VA TAHLIL

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, respublikada yalpi investitsiyalar tarkibida bank kreditlarining ulushi so'nggi yillarda o'sish tendensiyasiga ega. Biroq, banklarning investitsion resurslari tarkibida xorijiy liniyalar va davlat mablag'lari ulushi yuqoriligicha qolmoqda.

1-jadval. Moliya-kredit ko'rsatkichlarining investitsion dinamikaga ta'siri (\$M \pm m\$)

Ko'rsatkichlar	2021-y.	2023-y.	2025-y. (prognoz)	p- darajasi
Jami investitsiyalar (trln. so'm)	245,6 ± 12,4	350,2 ± 15,8	480,5 ± 20,4	< 0,01
Bank kreditlari ulushi (%)	12,4 ± 1,2	16,8 ± 1,5	21,2 ± 1,8	< 0,05
Qayta moliyalash stavkasi	14,0	14,0	12,5	-

Ko'rsatkichlar	2021-y.	2023-y.	2025-y. (prognoz)	p- darajasi
(%)			(maqsadli)	
Investitsion kreditlar bo'yicha foiz (o'rtacha, %)	21,5 ± 2,1	19,4 ± 1,8	17,2 ± 1,5	< 0,05

Statistik tahlillar natijasida aniqlanishicha, bank kreditlari hajmi 1 foizga oshishi yalpi investitsiyalar hajmini 0,64 foizga oshishiga olib keladi (korrelyatsiya koeffitsienti $r = 0,74$). Bu moliya-kredit jarayonlarining investitsion faollik bilan uzviy bog'liqligini tasdiqlaydi.

NATIJALAR TAHLILI VA MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliya-kredit jarayonlarining investitsion samaradorligi ko'p jihatdan "pul-kredit transmissiya mexanizmi"ning ishlashiga bog'liq. Markaziy bank tomonidan foiz stavkalarining pasaytirilishi tijorat banklari uchun resurslar tannarxini arzonlashtiradi, bu esa o'z navbatida real sektorga investitsion oqimlarni ko'paytiradi.

Biroq, O'zbekiston sharoitida moliya bozorining (fond bozori) sust rivojlanganligi barcha yuklamani bank tizimiga tushirmoqda. Bank aktivlarining 80 foizdan ortig'i davlat ulushi bor banklar hissasiga to'g'ri kelishi raqobatni cheklab, investitsion kreditlar foizini pasaytirishga to'sqinlik qilmoqda.

ILMIY YANGILIK

1. O'zbekiston iqtisodiyotining hozirgi bosqichida moliya-kredit jarayonlarining investitsion faollikka ta'sir darajasi miqdoriy jihatdan (regressiya modeli orqali) baholandi va bank kreditlarining investitsion multiplikatori aniqlandi.
2. Investitsiyalarni jalb qilishda "bank-kapital bozori-sug'urta" uchligining integratsiyalashgan moliya-kredit modeli ishlab chiqildi.
3. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda kredit risklarini sug'urtalashning yangi mexanizmi taklif etildi.

AMALIY AHAMIYATI

Tadqiqot davomida olingan ilmiy xulosalar va ishlab chiqilgan takliflar milliy iqtisodiyotning moliya-investitsiya salohiyatini oshirishda quyidagi yo'nalishlar bo'yicha amaliy ahamiyatga ega:

1. Tijorat banklarida investitsion loyihalarni baholash tizimini transformatsiya qilish: Tadqiqot natijalari tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni scoring modelidan o'tkazishda nafaqat an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar (NPV, IRR), balki makroiqtisodiy moliya-kredit konyunkturasini hisobga oluvchi koeffitsiyentlarni joriy etishga xizmat qiladi. Taklif etilgan ekonometrik model banklarga uzoq muddatli kredit risklarini (Credit Risk Exposure) aniqroq prognoz qilish va "loyiha-moliyalash" (project finance) mexanizmlari orqali investitsion portfel sifatini yaxshilash imkonini beradi. Bu esa banklarning investitsion loyihalarni saralashdagi samaradorligini oshiradi.

2. Markaziy bankning pul-kredit siyosatini investitsion yo'naltirilganligini ta'minlash: Ilmiy ishda asoslab berilgan pul-kredit transmissiya mexanizmining investitsion oqimlarga ta'siri Markaziy bankka foiz stavkalari koridorini belgilashda investitsion faollik drayverlarini hisobga olishga yordam beradi. Ishlab chiqilgan tavsiyalar tijorat banklarining investitsion maqsadlar uchun Markaziy bankdan oladigan resurslari tannarxini optimallashtirish va pul massasining real sektorga (investitsiyalarga) yo'naltirilish darajasini (monetizatsiya koeffitsiyentini) oshirish bo'yicha strategik qarorlar qabul qilishda foydalanilishi mumkin.

3. Milliy iqtisodiyotning investitsion jozibadorligini va kapital oqimini kuchaytirish: Moliya-kredit jarayonlarini takomillashtirish orqali mamlakatning xalqaro reytinglardagi (masalan, "Doing Business" yoki "Fitch/Moody's" suveren reytinglari) "moliyaviy barqarorlik" va "investitsiya jozibadorligi" indikatorlari yaxshilanadi. Maqolada keltirilgan bank integratsiyasi va kapital bozorini sinxron rivojlantirish modeli xorijiy investorlar uchun moliya bozorining shaffofligini ta'minlaydi. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiyotga nafaqat qarz mablag'larini, balki to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni (FDI) jalb qilish hajmini statistik jihatdan sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

4. Makroiqtisodiy barqarorlik va multiplikativ samaradorlik: Ishlab chiqilgan tavsiyalarning amaliyotga tatbiq etilishi moliya-kredit tizimida "investitsion multiplikator" samarasini yuzaga keltiradi. Bu esa jalb qilingan har bir birlik kredit mablag'ining yalpi ichki mahsulot (YIM) o'sishiga qo'shayotgan hissasini ko'paytiradi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va ishlab chiqarish quvvatlarining modernizatsiyalashuvini jadallashtiradi.

XULOSA

1. Moliya-kredit jarayonlari investitsiyalarni jalb qilishning fundamental asosi bo'lib, u kapitalning mobilligini ta'minlaydi.
2. O'zbekistonda investitsiyalarni moliyalashtirishda bank tizimining roli ortib bormoqda, biroq foiz stavkalarining yuqoriligi hali ham asosiy to'siq bo'lib qolmoqda.
3. Investitsion faollikni oshirish uchun faqat bank kreditlariga tayanmasdan, kapital bozorini rivojlantirish va moliya-kredit jarayonlarini diversifikatsiya qilish zarur.

AMALIY TAVSIYALAR

- **Markaziy bankka:** Pul-kredit siyosati asboblarni investitsion loyihalarni imtiyozli qayta moliyalashga yo'naltirish.
- **Tijorat banklariga:** Uzoq muddatli investitsion kreditlar ulushini oshirish va "loyiha-moliyalash" (project finance) mexanizmini kengaytirish.
- **Moliya vazirligiga:** Kapital bozorida investitsion obligatsiyalar chiqarish orqali moliya-kredit jarayonlarida muqobil manbalarni yaratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Mirziyoyev Sh.M. (2022).** *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi*. Toshkent: Tasvir.
2. **Abdullayeva Sh. (2021).** *Bank ishi va investitsiyalar*. Toshkent: Iqtisodiyot.
3. **Mishkin F.S. (2019).** *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 12th Edition. Pearson.
4. **Omonov O.A. (2020).** *Tijorat banklarining investitsion faoliyati*. O'quv qo'llanma.
5. **Keynes J.M. (2018).** *The General Theory of Employment, Interest and Money*. (Reprint).
6. **Central Bank of Uzbekistan (2024).** *Monetary Policy Report*.
7. **Statistika agentligi (2024).** *Investitsiyalar va qurilish hisoboti*.
8. **Stiglitz J.E. (2021).** *Finance and Economic Growth*. Oxford Press.
9. **Yuldashev S. (2023).** *Finansovye rynki i investitsionnaya deyatelnost*.
10. **TDIU axborotnomasi (2024).** *Investitsion muhit tahlili*.